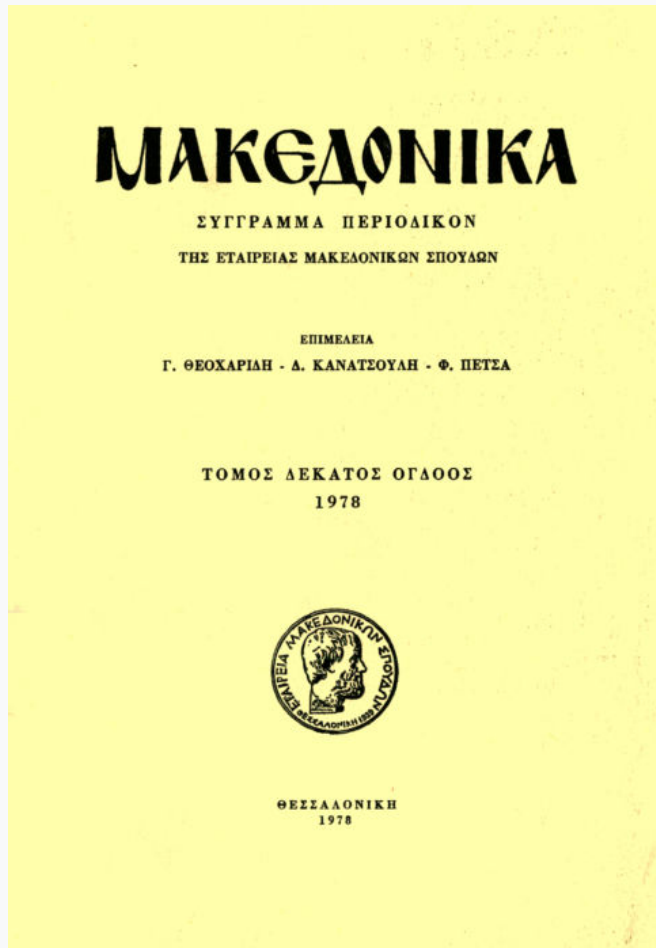

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Νίκου Β. Κοσμά, Ο ανέκδοτος κώδικας 161 της Χίου για τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430 και τη μάχη της Βάρνας

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.505](https://doi.org/10.12681/makedonika.505)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1978). Νίκου Β. Κοσμά, Ο ανέκδοτος κώδικας 161 της Χίου για τη Σύνοδο της Φλωρεντίας, την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430 και τη μάχη της Βάρνας. *Μακεδονικά*, 18(1), 313-317.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.505>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Νίκου Β. Κοσμά, 'Ο ανέκδοτος κώδικας 161 τής Χίου γιά τή Σύνοδο τής Φλωρεντίας, τήν άλωση τής Θεσσαλονίκης τò 1430 καί τή μάχη τής Βάρνας. Είσαγωγή - Κείμενο - Σχόλια. 'Αθήναι 1975. - Σελ. 60. Δύο σχέδια εκτός κειμένου (σ. 7 καί σ. 9). Φωτοτυπία φύλλων τού Κώδικος (σ. 44-52). Γαλλική περίληψις (σ. 53). Βιβλιογραφία. Εύρετήριο.

Πρόκειται περί τού γνώστου Κώδικος 161 τής «Βιβλιοθήκης Κοραή» τής Χίου, εκ τού οποίου ó Κ. 'Αμαντος έδημοσίευσε τò 1928 άποσπάσματα. (Κ. 'Α μ á ν τ ο υ, Τρεις άγνωστοι κώδικες τού χρονογράφου. 'Ελληνικά 1, 1928, σ. 45-70). Τά υπό τού Κ. 'Αμάντου δημοσιευθέντα φύλλα τού Κώδικος περιέχουν: 1) Τήν καταστροφήν τής Αίγινης, 2) τήν άλωσιν τής Χίου, 3) τήν άλωσιν τής Κύπρου, καί 4) τήν πατριαρχείαν τού 'Ιερεμίου.

'Εκ τού αúτου Κώδικος ó συγγραφεύς μας τώρα δημοσιεύει:

1) Τά φύλλα 20α-25, τά όποία αναφέρονται εις τόν θάνατον τού αυτοκράτορος Μανουήλ Παλαιολόγου (1425), εις τήν άνάρρησιν εις τόν θρόνον τού υίου του 'Ιωάννου Η' Παλαιολόγου (1425-1448) καί εις τήν όγδόην Σύνοδον τής Φερράρας-Φλωρεντίας διά τήν 'Ενωσιν τών 'Εκκλησιών (1438-1439).

2) Τά φύλλα 25α-38, τά όποία αναφέρονται εις τήν εκχώρησιν τής Θεσσαλονίκης εις τούς Βενετούς υπό τού 'Ανδρονίκου Παλαιολόγου (1423) καί εις τήν άλωσιν τής πόλεως υπό τού σουλτάνου Μουράτ Β' (1430).

3) Τά φύλλα 38-44, τά όποία αναφέρονται εις τήν μάχην τής Βάρνας μεταξύ Ουγγρων καί Τούρκων (1444), καί

4) Τά φύλλα 242α-244, τά όποία αναφέρονται εις τήν άνάρρησιν τού μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Νίφωνος εις τόν πατριαρχικόν θρόνον.

Τò κείμενον τού Κώδικος 161 συνεγράφη εις Κωνσταντινούπολιν τò 1577 υπό τού γνωστου Μανουήλ Μαλαξου τού Πελοποννησίου (εκ Ναυπλίου) έπι πατριάρχου 'Ιερεμίου, όπως σημειώνει ó ίδιος ó Μαλαξός εις τήν άρχήν τής Χρονογραφίας του: Φύλ. 2β: ... Ταύτα πάντα... έσυνάθροισα... έν αυτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει έπι τῆς πατριαρχείας... κυροῦ 'Ιερεμίου, ένώ ó ελάχιστος δοῦλος τῆς αὐτοῦ παναγιότητος Μανουήλ Μαλαξός ó πελοποννησιακός έν ετει έπτασχιλιοστῶ όγδοηκοστῶ πέμπτω μηνί 'Απριλίω (= 1577, βλ. ήμέτερον συγγραφέα, σ. 13),

Τò κείμενον τού Κώδικος 161 άντεγράφη εις τήν Μονήν 'Αγίων Πάντων τού Βαρλαάμ εις τά Μετέωρα τò 1603 υπό τού ιεροδιακόνου Κυρίλλου, όπως ó ίδιος σημειώνει εις τò τέλος τού Κώδικος: Φύλ. 361: 'Εγράφη ó παρών χρονογράφος διά Κυρίλλου ιεροδιακόνου έν τῇ καθ' ήμάς μονῇ τῶν 'Αγίων Πάντων τοῦπίελης Βαρλαάμ έν τῶ 'ξρια' ετει. (= 7111-1603).

Κακός ó σ. μας λέγει εις σ. 13: «Στò τελευταίον φύλλο, τò 361, σημειώνεται ó συγγραφέας τού Κώδικα». Δέν πρόκειται περί τού συγγραφέως εδῶ, άλλα περί τού άντιγραφέως. Ούτως εις τήν Είσαγωγήν υπάρχει μικρά σύγχυσις περί τού ποίους είναι ó καθαυτò συγγραφεύς τού Κώδικος καί περί τού ποτε συνεγράφη ó Κώδιξ.

'Ο Κώδιξ 161 είναι λοιπόν άντίγραφον τού 1603 τής Χρονογραφίας τού Μαλαξου. 'Αλλά καί ή Χρονογραφία τού Μαλαξου δέν είναι παρά έπεξεργασία παλαιότερου Χρο-

νικοῦ, ἀγνώστου συγγραφέως, τὸ ὁποῖον ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐφθανε μέχρι τοῦ 1570. Μεταγενέστερος συγγραφεὺς συνέχισε τὴν Χρονογραφίαν αὐτὴν μέχρι τοῦ ἔτους 1579. Κατόπιν κάποιος Ἱερόθεος συνέχισε αὐτὴν μέχρι τοῦ ἔτους 1595. Ὁληθὲ δὲ ἡ Χρονογραφία μὲ ὄλας τὰς προσθήκας περιελήφθη εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Δωροθέου Μομεμβασίας, τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν πολλαὶ ἐκδόσεις. Βλ. G. U. M o r a v c s i k, Zur Quellenfrage des historischen Gedichtes von Hierax. «Byzant.-Neugriech. Jahrbücher» 10 (1933-34) 413-416, ἰδίᾳ σ. 414. - Ἰ. Ε. Κ α ρ α γ ι α ν ν ο π ο ὔ λ ο υ, Πηγαὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 411, ἀριθ. 602. (Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν. Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, 2). Ἀρχικὸς πύρην τῆς Χρονογραφίας ὑπῆρξεν ἡ Ἐκθεσις Χρονικὴ ἀπὸ 1425-1512 καὶ ὁ Μαλαζὸς ἔφερον αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1570 μέχρι τοῦ 1579. Κατὰ τὸν Κώδικα 161 μέχρι τοῦ 1577; Ἡ συμβαίνει ἄλλο τι; Περὶ αὐτῶν οὔτε λέξιν λέγει ὁ σ. Ὁ Κ. Ἀμάντος, ἔ. ἀ., σ. 45, παρουσίασε τρεῖς κώδικας τῆς Χρονογραφίας, τὸν 161 καὶ 162 τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ τῆς Χίου, ἀμφοτέρους ἀνήκοντας ἄλλοτε εἰς τὴν Μονὴν Βαρυλαᾶμ τῶν Μετεώρων, καὶ τὸν Α τῆς προσωπικῆς τοῦ Βιβλιοθήκης, τὸν ὁποῖον ἠγόρασεν ὁ ἴδιος παρὰ χωρικοῦ εἰς τὴν Χίον. Ὁ σ. ἀφίνει τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 εἶναι ὁ μοναδικὸς κώδιξ τῆς Χρονογραφίας εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Κοραῆ. Πιστεῖται ὅτι ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐπιτυχη ἔργασίαν τοῦ Κ. Ἀμάντου δημοσιεύων καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ αὐτοῦ Κώδικος διαφορητικὰ ἀποσπάσματα. Ἀλλ' ὁ Κ. Ἀμάντος παρουσίασε διὰ πρώτην φοράν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τρεῖς ἀγνώστους κώδικας τῆς ἀνεκδότου Χρονογραφίας τοῦ Μαλαζοῦ καὶ πρόεβη, ἔ. ἀ., σ. 45, εἰς τὸν ἀφορισμὸν: «Ἡ ἔκδοσις, κατὰ ἓνα μόνον κώδικα δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῆ». Καὶ εἰς τὴν σ. 46 λέγει: «Οἱ κώδικες οὗτοι, πρὸ πάντων ὁ ὑπ' ἀριθ. 161 τῆς Βιβλιοθήκης Χίου, δεικνύουν ὅτι... εἶναι ἀνάγκη πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας νὰ γνωσθοῦν τὰ χειρόγραφα». Καὶ τὰ κυριώτερα γνωστὰ χειρόγραφα σήμερον εἶναι τὰ ἑξῆς: Ο=Οxon. Canon. 67 (XVI αἰ.), L=Harleianus 5742 (XVI αἰ.), P=Parisus Suppl. 112 (τοῦ 1626), H=Harleianus 5632, K=Βιβλ. Κοραῆ 161 (τοῦ 1603), E=Βιβλ. Κοραῆ 162 (τοῦ 1620), A=Βιβλ. Ἀμάντου (XVII αἰ.). Βλ. Ἰ. Ε. Κ α ρ α γ ι α ν ν ο π ο ὔ λ ο υ, ἔ. ἀ., σ. 411, ἀριθ. 602. Ἐάν πάλιν ὁ σ. ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐκφραστῆσαν γνώμην τοῦ Κ. Ἀμάντου, ἔ. ἀ., σ. 48, «Κατέληξα εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 πρέπει νὰ ἐκδοθῆ ἰδιαιτέρως», τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδόσῃ ὀλόκληρον τὸν Κώδικα 161 καὶ ἀπὸ ὄλα τὰ ἀνωτέρω χειρόγραφα τοῦ. Ἀντὶ τούτου ὁ σ. ἐκδίδει τὰ προηγουμένως ἀναγραφέντα ἀποσπάσματα καὶ κατόπιν προβαίνει εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐργασίας τοῦ (σ. 31-39), εἰς σχολιασμὸν τῶν πληροφοριῶν τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν.

Ὁ σχολιασμὸς τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Κώδικος ὑπὸ τοῦ σ. περιορίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς περιληπτικὴν ἀπόδοσιν τοῦ περιχομένου αὐτῶν μὲ μερικὰς σποραδικὰς παρατηρήσεις, πολλάκις ὄχι πολὺ ἐπιτυχεῖς. Π.χ., προκειμένου περὶ τῆς φημιολογουμένης προσδασίας τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς Βλατάδων κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430 (φυλ. 30α-32, σ. 21-22), ὁ σ. εἰς τὰ Σχολία του (σ. 34) παρατηρεῖ: «Ἐτεῖ δέπλα στὸ Χαλκοκονδύλη καὶ στὸν Ἱέρακα (Κ. Σ ἄ θ α, Μεσαιων. Βιβλ. I. Βενετία 1872, σ. 257), ποῦ παραδέχονται τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἔπεσε μὲ προσδασίαν, προστίθεται τώρα κι ὁ χρονόγραφος τοῦ Κώδικα 161». Δὲν προστίθεται βεβαίως, ἀφοῦ ὁ Κώδιξ 161, ἡ Χρονογραφία δηλονότι τοῦ Μαλαζοῦ, ἀποτελεῖ πηγὴν τοῦ Ἱέρακος, ἀπὸ τὴν ὅποιαν αὐτὸς ἀντλεῖ τὴν πληροφορίαν αὐτὴν. Βλ. G. U. M o r a v c s i k, ἔ. ἀ., σ. 414. Ἰ. Κ α ρ α γ ι α ν ν ο π ο ὔ λ ο υ, ἔ. ἀ., σ. 406, ἀρ. 591. - Καὶ πάλιν ὁ σ. (σ. 38) λέγει: «Ὁ σουλτάνος Μουράτ Β' μετὰ τὴν μάχην τῆς Βάρνας ἐξῆσε τρία χρόνια καὶ πέθανε. Ἀνέβηκε δὲ στὸ θρόνον πάλι ὁ γιὸς του Μεχμέτ Β'. Στὸ διάστημα αὐτὸ πέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Παλαιολόγος καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνον ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος». Ἡ μάχη τῆς Βάρνας ἐγένετο τὴν 10 Νοεμβρίου 1444 (G. O s t r o g o r s k y, Geschichte des Byzantinischen Staates, 2α ἐκδ., Μόναχον 1952, σ. 449) καὶ ὁ Μουράτ Β' ἀπέθανεν ὄχι

μετά τρία ἔτη, δηλ. τὸ 1447, ἀλλὰ τὸ 1451. (Σημειωτέον ὅτι τὸ ἴδιον τὸ Χρονικόν, φύλ. 44 σ. 29, διαφεύδει τὸν σ.: ... καὶ ἀσθενήσας ἀπέθανε εἰς τὰ χίλια τετρακόσια πενήντα ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. 'Ο δὲ Ἰωάννης Η΄ Παλαιολόγος δὲν ἀπέθανε «στὸ διάστημα αὐτὸ» (1444-1447), ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὸ 1448.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ σ. δὲν ἐκμεταλλεῖται τὰς ἱστορικές πληροφορίας τοῦ Κώδικος, οὐδὲ ἔρουν τὰ σχετικά πρὸς αὐτὰς θέματα ἂν καὶ σχολιάζων πρωτοεκδιδόμενον κείμενον, ὡς θὰ ἦτο π.χ. ὁ ὀνομαστικός κατάλογος τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα συνάδευσαν τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Η΄ Παλαιολόγον εἰς τὴν Σύνοδον Φερράρας-Φλωρεντίας (φύλ. 22-23, σ. 16-17, ἀπὸ ἧου λείπει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Δημήτριος) ἢ ὅπως θὰ ἦσαν αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἐξ ὑποσχέσεων βοηθείας τοῦ Πάπα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα (φύλ. 24α, 25, σ. 18). Ἀφήνει δὲ πολλακίς τὸν ἀναγνώστην ἀπληροφόρητον, ὡς π.χ. εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Νίφωνος, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ ἔπειτα πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Περὶ ποίου Νίφωνος πρόκειται; (Φύλ. 242α-244, σ. 29-30). Πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄ (1312-1315) ἢ τοῦ Νίφωνος Β΄ (1486-1489 καὶ 1497-1498); Ἐάν πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Β΄, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Κώδικα διεδέχθη τὸν μετὰ ἐξαετὴ πατριαρχεῖαν ἀποθανόντα Μάξιμον (Δ΄ Μανασσῆν, 1491-1497), τότε ὁ Νίφων οὗτος πατριαρχεῖον τὸ δεύτερον δὲν ἤμποροῦν νὰ εἶναι προηγουμένως μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὡς θέλει αὐτὸν ὁ Κώδιξ. Ἐάν πρόκειται περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄, τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Θεσσαλονίκης, τότε αὐτὸς κατήγετο ἐκ Βεροίας καὶ ὄχι ἐκ Πελοποννήσου, ὡς θέλει αὐτὸν ὁ Κώδιξ. Τί συμβαίνει; Ὁ σ. ἔπρεπε νὰ ἐρευνήσῃ τὸ ζήτημα.

Δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ τοῦ Νίφωνος Α΄ (1311-1314 ἢ μᾶλλον 1312-1315), τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Θεσσαλονίκης (βλ. Α. Ξυγγουλοῦ, Ἡ ψηφιδωτὴ διακόσμησις τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1953. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 16, σ. 3. - Νίκου Νικονάου, Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1972. Ὁδηγοὶ Μνημείων Μακεδονίας, ἀριθ. 4. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἱδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθ. ἐκδόσεως 133, σ. 14). Ὁ Νίφων Α΄, γεννηθεὶς εἰς τὴν Βέροϊαν τῆς Μακεδονίας καὶ ὄχι εἰς τὴν Πελοπόννησον, μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, διετέλεσε μητροπολίτης Κυζίκου καὶ ὄχι Θεσσαλονίκης. Ἐκεῖθεν κληθεὶς εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπατριάρχευσεν ἐπὶ τρία ἔτη καὶ δέκα μῆνας. Κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν Νικομηδείας καὶ Μυτιλήνης ἐπὶ σιμωνίᾳ καὶ ὡς ἀθαιρέτως χειροτονῶν ἀδοκίμως ἐπαύθη καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν Περιβλέπτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (βλ. Μαυροῦ ἢ λ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες. Κωνσταντινούπολις 1890, σ. 412). Προκάτοχος τοῦ Νίφωνος Α΄ ἦτο ὁ Ἄθανάσιος Α΄ τὸ πρῶτον πατριαρχεῖον (1303-1311) καὶ ὄχι ὁ Μάξιμος (Γεδεών, ἔ.α., σ. 405-411). Ἐπομένως ἀποκλείεται ὁ Νίφων Α΄.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ τοῦ Νίφωνος Β΄ (1486-1489) καὶ μάλιστα περὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας αὐτοῦ (1497-1498). Ὁ Νίφων Β΄ κατήγετο πράγματι ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατὰ τὸν σωζόμενον εἰς τὸ «Νέον Ἐκλόγιον» βίον του ἦτο υἱὸς Μανουῆλ καὶ Μαρίας καὶ ἐκαλεῖτο κατὰ κόσμον Νικόλαος (Γεδεών, ἔ.α., σ. 488). Τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς του δὲν ὑποστηρίζουν τὴν πληροφορίαν τοῦ Κώδικος 161, ὅτι ὁ πατὴρ του ἦτο ὁ ἄρχοντας ἄλβανίτης» (φύλ. 244, σ. 30).

Διατέλεσας μητροπολίτης Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παρθενίου ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἐκεῖ ἐξελέγη τὸ 1486 Πατριάρχης (Γεδεών, ἔ.α., σ. 489). Πατριαρχεῦσας ἐπὶ τρία σχεδὸν ἔτη ἐπαύθη κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐμόνασεν ἐπὶ διετίαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Τιμίου Προδρόμου παρὰ τὴν Σωζόπολιν (Γεδεών, ἔ.α., σ. 490). Τὸν διεδέχθη ὁ Διονύσιος Α΄ τὸ δεύτερον (1489-1491) καὶ αὐτὸν ὁ Μάξιμος Δ΄ (1491-1497), ὁ ὁποῖος περιπεσὼν εἰς σκάνδαλα

επαύθη και ανεχώρησεν εις Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἀπεβίωσε ταφείς εις τὴν μονὴν Βατοπεπεδίου (Γ ε δ ε ω ν, ἔ.ἀ., σ. 491/2). Ἡ πληροφορία λοιπὸν τοῦ Κώδικος 161: *Πατριαρχεύσας ὁ κύριος Μάξιμος χρόνους ἔξι ἀπέθανε*, δὲν ἀκριβολογεῖ. Δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐπαύθη ἀποθανὼν ἀργότερον.

Ὁ Νίφων Β' ἐπατριάρχευσε τὸ δεύτερον 1497-1498, ἀλλὰ μετὰ πατριαρχεῖαν ἐνὸς ἔτους ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ, διότι ἡ Ἐκκλησία ἐταράσσεται ὑπὸ πολλῶν σκανδάλων, καὶ παραιτηθεὶς ἔφυγεν εἰς Ἄδριανούπολιν, ὅπου διέμενεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (Γ ε δ ε ω ν, ἔ.ἀ., σ. 492).

Ὁ Κώδιξ 161 φέρων αὐτὸν ὡς διάδοχον τοῦ Μαξίμου ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατριαρχεῖαν. Φέρει ὁμῶς αὐτὸν ὡς ἐν ἐνεργεῖα ἀρχιερέα καὶ τὸν ὀνομάζει μητροπολίτην Θεσσαλονίκης (φύλ. 243, σ. 29). Ἄλλ' ὁ Νίφων κατὰ τὴν δευτέραν ἐκλογὴν τοῦ ἁγίου πατριάρχου ἦτο ἀπὸ διετίας μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου) καὶ δὲν ἦτο ἐν ἐνεργεῖα ἀρχιερεὺς οὐδὲ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ἀσχέτως ἐὰν διετέλεσε μητροπολίτης αὐτῆς, ὅπως διετέλεσε καὶ Πατριάρχης. Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ Κώδιξ 161 συγγείει τὴν πρώτην ἐκλογὴν τοῦ Νίφωνος Β', ὅποτε οὗτος ἦτο καὶ ἀρχιερεὺς Συνδικός καὶ μητροπολίτης, μετὰ τὴν δευτέραν, ὅποτε οὗτος ἦτο ἀπλόδος μοναχός.

Αὐτὰ ὁμῶς ἔπρεπε νὰ εἶχε διαπιστώσει ὁ συγγραφεὺς μας, ἐὰν ἐχθὴ τὴν ἀξίωσιν, ὅτι ἐξέδωκε καὶ ἐσχολίασεν ἐπιστημονικῶς ἀνέκδοτον κείμενον.

Εἰς τὸ τέλος ὁ σ. δημοσιεύει ἐκ τοῦ Κώδικος 161 φωτοτυπίας μερικῶν ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευμένων ἀποσπασμάτων. Ἦτοι: Τὸ φύλ. 1 μετὰ τὴν ἐπικεφάλαιδα (κειμ. σ. 41), τὸ φύλ. 22α μετὰ μέρος τῶν ὀνομάτων τῶν συνοδευσάντων τὸν Αὐτοκράτορα εἰς τὴν Σύνοδον Φερράρας-Φλωρεντίας (κειμ. σ. 16-17), παραλείψας τὰ φύλ. 20, 21, 21α καὶ 22. Συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 23α (κειμ. σ. 17), παραλείψας τὸ φύλ. 23. Συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 25 (κειμ. σ. 18), παραλείψας τὰ φύλ. 24 καὶ 24α. Παραλείπων μέρος τοῦ φύλ. 25 καὶ τὰ φύλ. 25α, 26, 26α, 27, 27α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 28 (κειμ. σ. 20). Παραλείπων τὰ φύλ. 28α, 29, 29α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 30 (κειμ. σ. 21). Παραλείπων τὰ φύλ. 30α, 31, 31α, 32, 32α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 33 (κειμ. σ. 22-23). Παραλείπων τὰ φύλ. 33α, 34, 34α, 35, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 35α καὶ μέρος τοῦ φύλ. 36 (κειμ. σ. 24). Παραλείπων τὰ φύλ. 36, 36α, 37, 37α, 38, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 38α (κειμ. σ. 25). Παραλείπων τὰ φύλ. 39, 39α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 40 (κειμ. σ. 26). Παραλείπων τὰ φύλ. 40α, 41, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 41α (κειμ. σ. 27). Παραλείπων τὰ φύλ. 42, 42α, 43, 43α, 44 καὶ 242α, συνεχίζει μετὰ τὸ φύλ. 243 (κειμ. σ. 29-30) καὶ ἀφήνει τὸ τελευταῖον φύλ. 243α.

Τὶ νόημα ὁμῶς ἔχει ἡ παράθεσις σποραδικῶν φωτοτυπιῶν σελίδων τοῦ Κώδικος, δταν δι' αὐτῶν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐλέγξωμεν τὴν ὀρθὴν ἀνάγνωσιν ὅλου τοῦ κειμένου τῶν ὑπὸ τοῦ σ. δημοσιευμένων ἀποσπασμάτων τοῦ Κώδικος. Παραβολὴ τῶν παρατιθεμένων φωτοτυπιῶν πρὸς τὸ ἀντίστοιχον δημοσιευόμενον κείμενον τῶν δεικνύει ὅτι ὁ συγγραφεὺς μας:

α) Διῶρθωσε τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κειμένου, χωρὶς νὰ ὑποσημειῶν ἑκάστοτε τὴν διαφορὰν γραφῆν τοῦ Κώδικος. Π.χ. φύλ. 28α (σ. 20): Σ. φυλάκτορες-Κ. φυλάκτωρες. Φύλ. 30 (σ. 21): Σ. ἐτέντωσε - Κ. ἐτέντωσε, Σ. σωληνάρια - Κ. Σοληνάρια, Σ. ἔμπαινε - Κ. ἔμπαινε, κ.ο.κ. εἰς κάθε σελίδα.

β) Παρανέγνωσε λέξεις τοῦ κειμένου. Π.χ. φύλ. 23 (σ. 17): Σ. τῆς αὐτῆς κ ὠ μ η ς - Κ. τῆς αὐτῆς μ ο ν η ς. Φύλ. 28 (σ. 20): Σ. ἐναντιοθεῖ - Κ. ἐναντιθηθῆ, Σ. φυλάξουν - Κ. φυλάγουν. Φύλ. 29α (σ. 21): Σ. ἐθανάτωσε - Κ. ἐθανάτωνε. Φύλ. 30 (σ. 21): Σ. ἠμπόρειε - Κ. ὑπόρει. Φύλ. 33 (σ. 22): Σ. θέλγειν αὐτὸν ἐπαρὰδῶση - Κ. θέλει νὰ τὸν ἐπαρὰδῶση. Φύλ. 39 (σ. 26): Σ. ἠφάνιζον - Κ. ἠφάνιζαν. Φύλ. 40 (σ. 26): Σ. Πελερ πεῆς - Κ. Πελερ πεῆς, Σ. τὴν πόρταν του - Κ. τὴν πόρτα του. Φύλ. 41α (σ. 27): Σ. ἐμπροστινὰ - Κ. ἐμπροσθηνὰ, κ.ἀ.

Οὕτως ὄχι μόνον κριτικὴν ἐκδοσὶν ἐκ πολλῶν χειρογράφων τοῦ κειμένου τῶν ἀπο-

σπασμάτων δὲν μᾶς ἔδωσεν ὁ σ., ἀλλὰ δημοσιεύων τὸ κείμενον τῶν ἐξ ἑνὸς μόνου χειρογράφου διώρθωσε τὴν ὀρθογραφίαν του, χωρὶς νὰ δίδῃ τὴν γραφὴν τοῦ χειρογράφου του, καὶ ἔκαμε καὶ παραναγνώσεις, μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσας συμβουλὰς τοῦ Κ. Ἀμάντου.

'Αχάριστον βεβαίως τὸ ἔργον τῆς βιβλιοκρισίας καὶ δυσάρεστον καὶ εἰς τὸν κρίνοντα καὶ εἰς τὸν κρινόμενον, ἀλλ' ἀναγκαῖον. Ἐκοπίασε βεβαίως ὁ συγγραφεὺς. Ἀνέγνωσε γραφὴν χειρογράφου καὶ μετέγραψεν αὐτήν. Ἀπέδωσε περιληπτικῶς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀποσπασμάτων του καὶ ἐποθέτησεν αὐτὸ εἰς τὸ ἱστορικὸν τὸν πλαίσιον. Ἀπεπειράθη νὰ τὸ σχολιάσῃ διορθώσας μάλιστα καὶ μερικὰς ἐσφαλμένας χρονολογήσεις του. Βλ. π.χ. σ. 36: «Τὰ Ἰωάννινα πάρθηκαν τὸ 1430 (καὶ ὄχι, ὡς ὁ Κ., τὸ 1426) καὶ ἡ Βέροια τὸ 1448-1449 (καὶ ὄχι, ὡς ὁ Κ., τὸ 1436)». Δὲν ἔκαμεν ὅμως ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν, ἀλλ' ἔκδοσιν ἑρασιτέχνου, ἡ ὁποία μᾶς ἔκαμε πάντως γνωστὸν τὸ περιεχόμενον μερικῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἀνεκδότου Κώδικος 161 τῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ τῆς Χίου. «Δόσις ὀλίγη τε φίλη τε».

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Β α σ. Σ τ α υ ρ ῖ δ ο υ, Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι, 1860 - σήμερον, Α' Ἱστορία, Β' Κείμενα, Θεσσαλονίκη 1977, 1978, ἔκδ. Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, σελ. 1-655 καὶ 1-328.

'Ο συγγραφεὺς, καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, προσφέρει εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν ἀνεκτίμητον καὶ πηγαῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον διανοίγει αἰσθητῶς τοὺς ὀρίζοντας τοῦ προσφάτου παρελθόντος τῆς Μητρὸς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ συγγραφέως διὰ τῶν δύο ἀνωτέρω τόμων ἐγκεῖται εἰς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἀναδιπλώνει εἰς τὸν μελετητὴν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τοῦ Φαναρίου μὲ ἐπίκεντρον τὸν Πατριαρχικὸν θεσμόν ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ σημασίᾳ ἀλλὰ καὶ τῇ μεγαλοπρέπειᾳ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὅπως ὁ θεσμὸς οὗτος προβάλλει καὶ δραστηριοποιεῖται ἐπὶ ὅλων τῶν συγχρόνων προβλημάτων, γενικωτέρων ἐκκλησιαστικῶν, ἔθνικῶν, θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν, ὄχι βεβαίως δι' ὑποκειμενικῶν κρίσεων ἀλλὰ δι' ἐπισήμων κειμένων, τὰ ὁποῖα ἀποπνέουν καὶ διαδηλώνουν τὸ ἀνόθευτον καὶ συνεπὲς ἱστορικὸν καὶ δυναμικὸν κῦρος ἑνὸς πνευματικοῦ θεσμοῦ, μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδος του ἐν ὅλῃ τῇ ὑψηλίᾳ. Διότι τὰ δημοσιευόμενα κείμενα ὅσον εἰς τὸν α' ὅσον καὶ εἰς τὸν β' τόμον δὲν εἶναι δημιουργήματα συγκεκριμένης ἱστορικῆς στιγμῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται, ἀλλὰ πρὸ παντός ἐκφρασις μακραίωνος συνεχείας καὶ παραδόσεως. Πέραν τούτων τὰ ἐν λόγῳ κείμενα ἐμφανίζουσιν ἀνάλογον καὶ ἀρμόζον γλωσσικὸν κάλλος καὶ συνιστοῦν, ὡσαύτως, πηγὰς ἱστορικῆς ἐρεύνης τῆς πολυκύματου ἱστορίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῶν τελευταίων ἑκατὸν ἐτῶν.

Εἰδικώτερον, ὁ α' τόμος διαίρεται εἰς δύο τμήματα. Τὸ πρῶτον, ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Εἰσαγωγή. Ὁ θεσμὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου» (σσ. 31-88) συνιστᾷ ἱστορικὴν ἀνάλυσιν τοῦ τρόπου διοικήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὸ δεύτερον, ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι 1860 - σήμερον» (σσ. 89-655), συνιστᾷ πλήρη σχεδὸν βιογραφικὴν καὶ βιβλιογραφικὴν παρουσίαν μετὰ σχετικῶν φωτογραφιῶν καὶ ἀντιπροσωπευτικῶν κειμένων τῶν Πατριαρχῶν τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος. Οὗτοι ὑπῆρξαν κατὰ σειράν: 1) Ἰσακίμ Β' τὸ α': 4 Ὀκτ. 1860-9 Ἰουλίου 1863 καὶ τὸ β':